

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelsví **Economia, a. s. Praha**

© federální ministerstvo financí

Adresa redakce: Vinohradská 49,
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo 2110, linka 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Federal Ministry of Finance of CSFR in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House **Economia, Prague**

© Federal Ministry of Finance of CSFR

Editor's Office: Vinohradská 49,
120 74 Prague 2, CSFR

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

Jaroslav DAÑHEL: Čs. pojišťovnictví — úsilí o rychlou transformaci 437
Petr CHVOJKA: Kurs čs. měny a její směnitelnost pod zorným úhlem ekonomické reformy..... 446

Finance a úvěr v zahraničí

Jeffrey OWENS: Zdaňování místních stupňů státní správy (1. část) 459
José Manuel Gonçalves SERRÃO: Portugalsko 1974—1990: šestnáct let, které změnil portugalský národ 479

Recenze

Věra KAMENÍČKOVÁ: Otevírání ekonomik východní Evropy (John Williamson) 491

Uprostřed čísla

Frederic S. MISHKIN: **Ekonomie peněz, bankovníctví a finančních trhů** (na pokračování — 13. část) ss. 413—424

Všechny bibliografické údaje včetně údajů o autorských právech jsou uvedeny u prvního pokračování v č. 1/91 tohoto časopisu.

Publikováno po dohodě s College, sekci vyd. HarperCollins Publishers.

CONTENTS

Jaroslav DAÑHEL: The Czechoslovak Insurance System—Attempt at a Rapid Transformation 437
Petr CHVOJKA: The Exchange Rate of Czechoslovak Currency and Its Convertibility under the Point of View of the Economic Reform..... 446

Finance and Credit Abroad

Jeffrey OWENS: Local Government Taxation (1-st Part) 459
José Manuel Gonçalves SERRÃO: Portugal 1974—1990: 16 Years Which Changed Portugal Nation 479

Book-Review

Věra KAMENÍČKOVÁ: The Economic Opening of Eastern Europe (John Williamson) 491

In the middle of this issue:

Frederic S. MISHKIN: **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets** (To Be Continued—Part XIII) pp. 413—424

You can find all bibliographical data including particulars on copyright in part I of the series in No 1/91 of this journal.

Published by arrangement with College, a division of HarperCollins Publishers.

Redakční rada: ing. Aleš Bulíř, ing. Belo Bosák, CSc., ing. Jozef Dančo, CSc., ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klapal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Antonín Kotulán, CSc., ing. Vratislav Kulhánek, ing. Ivan Mikloš, Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Miroslav Purkyně, dr. ing. Dušan Triska, CSc., prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Peter Vajda, CSc., ing. Anton Vavro, CSc., doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jaromír Zahradník

Kurs čs. měny a její směřitelnost pod zorným úhlem ekonomické reformy

Petr CHVOJKA*

Efektivnost každé otevřené ekonomiky je obecně dána mírou optimality jejího zapojení do mezinárodních ekonomických vztahů (do mezinárodní dělby práce a mezinárodního obchodu). Průběžná a objektivní korekce příslušných národohospodářských strukturálních relací tak, aby tendovaly k této optimalitě za právě existujících podmínek, je zásadně determinována způsobem a mírou, jimiž se daná ekonomika — její hospodářský systém a funkcionální mechanismus — „vypořádává“ s *působením hodnotových veličin a relací z vnějšího ekonomického prostředí*. Jde o důležitý moment zejména v kontextu způsobu a míry využívání (popř. negování či pokusů o neutralizaci důsledků) rozdílů mezi *národními* nákladovými a cenovými veličinami a relacemi a příslušnými *mezinárodními* veličinami a relacemi, jež jsou výsledkem fungování světového trhu.

I když necháme stranou teoretickou argumentaci a výsledky hodnocení vývoje autarkních (obvykle dirigistických) ekonomik v minulosti, dostatečně prokazatelné jsou samy o sobě nedávné zkušenosti všech středo- a východoevropských států sdružených v RVHP: není účelné (a fakticky ani možné) vydělit národní ekonomiku z průběžného a více či méně automatického ovlivňování vývojem na světovém trhu. Nelze v tomto ohledu nahradit volné parametrické působení hodnotových (nákladových a cenových) veličin a relací centralistickým, více či méně administrativním řízením orientovaným na věcně bilanční souvislosti, kdy se prosazování „naplánovaných“ relací zajišťuje subjektivisticky stanovenými cenami, popř. nástroji přímého řízení. Žádný systém centrálního, „společenským vlastnictvím“ podloženého zachycování, přerozdělování a vyrovnávání rozdílů příslušných, národních a mezinárodních veličin a relací, který byl charakteristický pro donedávný vývoj, *nemůže neutralizovat či negovat konečný dopad těchto rozdílů na národní ekonomiku jako na celek*. Faktickým výsledkem je jen jiné rozložení, popř. časový posun dopadu těchto důsledků, a to *při nižší míře docílovaného efektu*.¹

* Doc. ing. Petr Chvojka, CSc., ekonomický náměstek nakl. Albatros, Praha

Příspěvek byl redakci předán 15. 9. 1991.

Stať je upravenou verzí autorova příspěvku do kolektivní výzkumné práce obhájené dne 6. 12. 1990 v Ekonomickém ústavu ČSAV pod názvem „Internacionalizace jako faktor zvyšování efektivnosti čs. ekonomiky“ (vedoucí autorského kolektivu dr. S. Tíkal, DrSc.).

Rozpad politického a ekonomického systému založeného na centralistické koncepci ekonomiky v „celospolečenském“ — etatizovaném — vlastnictví znamenal zásadní změnu v postavení základních hospodářských článků, podniků, a vznik dalších podnikatelských subjektů všech vlastnických forem. Vedl k popření dosavadní praxe koncipování i realizace veškeré vnější ekonomické činnosti fakticky jen po nejvyšší (centrální, národohospodářské) úrovni. Předpokládá to a vyžaduje i zásadně jiný způsob a míru reagování národní ekonomiky jako celku a všech jejích příslušných subjektů na podněty z vnějšího ekonomického prostředí: hodnotové veličiny a relace zvenčí *musejí volně a „celoplošně“ působit dovnitř dané ekonomiky* a jejího cenového systému a musejí průběžně, svým způsobem organicky a automaticky, navozovat její („tržně“) optimální zapojení do mezinárodní dělby práce a mezinárodního obchodu. Jinak řečeno, optimalizační procesy jdou za těchto podmínek nikoliv přes rozhodování *centra* o příslušné makroekonomické koncepci, jejíž naplnění je zadáváno podnikům jako pasivní „výkonné sféře“, ale jsou a budou zejména záležitostí *podniků* jako základních článků ekonomiky. Přes zvyšování jejich efektivity a rentability se optimalizace zapojení národní ekonomiky do mezinárodní dělby práce a mezinárodního obchodu realizuje postupnou a parciální aproximací, při níž rozhodující roli hrají *impulsy zprostředkovávané podnikům právě trhem, veličinami a relacemi jeho cen*.

Pokud funguje tržně i národní cenotvorný mechanismus a utváří odpovídající cenové veličiny a relace v souladu s danými výrobně reprodukčními a tržními podmínkami, je rozhodování základních ekonomických subjektů, jež se těmito cenami řídí při optimalizaci své činnosti, v podstatě v souladu s požadavky na optimalizaci celé národní ekonomiky. Příslušné ceny tak vlastně jsou určitými „přirozenými“ (nikoliv administrativními a centrem využívanými či zneužívanými) nositeli žádoucí *souběžnosti podnikových kritérií s kritériem národohospodářským*, jež je vztaženo k národní ekonomice jako celku. Podřizují parciálně a lokálně determinovanou činnost jednotlivých podniků a organizaci celonárodním podmínkám a potřebám.

Nezastupitelnou a výjimečnou úlohu v tomto kontextu hraje *kurs příslušné národní měny* jako její specifická „cena“ při vyjádření v ostatních měnách. Je fakticky základní cenou v celkovém hodnotovém, cenovém a peněžním systému, jež provazuje danou národní ekonomiku a všechny její subjekty s vnějším ekonomickým prostředím; je jedním ze základních parametrů tohoto systému, protože ve vztahu ke zboží, službám ap. sama vystupuje *cenotvorně*.

Reálnost této ceny, její konkrétní veličina (odpovídající daným relacím národního a mezinárodního cenového systému neseného příslušným mezinárodním pohybem zboží) je podmíněna mj. možností přímé mezinárodní konfrontace — tj. mezinárodního pohybu — příslušných národních měn, jejich volnou *směnitelností*.² Kurs měny a je-

¹ nebo při vyšší míře negativního dopadu: národní ekonomika není při tomto systému (u nás představovaném původně vyrovnáváním tzv. cenových rozdílů ze zahraničního obchodu, od r. 1967 systémem VRCV s navazujícími cenovými přírážkami a srážkami, systémem tzv. FENZO atd.) schopna odpovídajícím způsobem rychle a efektivně reagovat na nepříznivou konstelaci relací. Nejsou dány podmínky pro průběžné a reálné zjišťování — a tím ani pozitivní využívání — existujících rozdílů cen podnikovou sférou.

² Mj. právě směnitelnost je nezbytnou podmínkou pro přechod od *koeficientu* (jako přepočítacího měnového poměru, jenž je více či méně reálně stanoven pod zorným úhlem národních nákladů na získání cizích měn) ke skutečnému *kursu*. Volná směnitelnost národní měny umožňuje mezinárodní prověření této „národně relevantní reálnosti“ koeficientu (jako reálnosti jen vypočtené a hypotetické) a příslušné opravy jeho veličiny na základě přímé („fyzické“) konfrontace příslušných měnových jednotek a jejich hodnotového zázemí včetně reálného zbožívého ekvivalentu.

ji směnitelnost tak představují dva národohospodářsky důležité *vzájemné koreláty*, jejichž funkcionální úběžnice vymezuje ve svých důsledcích prostor pro efektivní začleňování všech subjektů z dané národní ekonomiky do celosvětového vývoje.

Směnitelnost měny a odpovídající kurs: základní funkcionální předpoklady otevřené ekonomiky

Obecně řečeno, směnitelnost dané národní měny a s tím spojená tvorba reálné ceny této měny, tj. jejího kursu, jsou vlastně *vnějším projevem* — *výslednicí* — *určité (dané či zvolené) míry otevřenosti celé ekonomiky*. Volná směnitelnost měny je završením vývoje k této otevřenosti (či, jinak nazíráno, základním předpokladem této otevřenosti a její reprodukce).³ Spolu s kursem, jehož objektivita a rovnovážnost jsou podmíněny právě směnitelností příslušné měny, jde o základní funkcionální prvky příslušného zbožné-peněžního mechanismu propojujícího organicky danou národní ekonomiku a její trh s trhem světovým.

Měnový kurs přitom vlastně představuje určité měřítko, jímž se při přechodu do vnějšího ekonomického prostředí „krátí“ či zvětšují rozměry národních nákladových a cenových veličin a naopak se do vnitřní ekonomiky příslušně transformují veličiny ze světového trhu. Bylo již naznačeno, že kurs měny (jako její „cena“) v tomto kontextu primárně váže na všechny ceny ostatní. Kursové relace jsou tak podstatným funkcionálním prvkem v systému převádějícím ekonomický pohyb a odrážejícím i ovlivňujícím vývoj v interakci mezi nákladotvornými a cenotvornými procesy, jež probíhají na národní a mezinárodní (světové) úrovni a stejně tak mezi oběma úrovněmi navzájem. Příslušný národohospodářský systémový a funkcionální rámec přitom vymezuje možnosti projevu reálné veličiny kursu jako nejen této „ceny“ měny jako objektivního (být *pasívně* vystupujícího) *přepočtového poměru*, ale i (či zejména) jako důležitého *aktivního* prvku fungujícího ve zmíněném mechanismu propojení dané národní ekonomiky s vnějším ekonomickým prostředím.⁴

Do veličiny kursu národní měny se hodnotové poměry — tj. výsledek komparace národních a mezinárodních hodnotových veličin a relací — promítají v míře, v níž vůbec národní zboží a jeho cena může být předmětem příslušného srovnání. Vztahy jednotli-

³ Při takto vymezeném zařazení směnitelnosti musí jít vlastně co do jejího rozsahu o směnitelnost *úplnou*, tzv. *vnější*, volně realizovanou mezi subjekty z dané země a zahraničními subjekty (mezi devizovými tuzemci a cizozemci), popř. vůbec mezi zahraničními subjekty, kdy se příslušná měna (fakticky platební prostředky znející na ni, tj. devizy) stává předmětem obchodu třeba i bez partnerské účasti odpovídajícího národního subjektu. Tzv. *vnitřní* směnitelnost, o jejíž nastolení se v našich podmínkách jedná, je k tomu předstupněm: jde při ní o vztahy mezi příslušným národním měnovým (bankovním) centrem a tuzemskými subjekty, jímž je zaručen volný přístup k potřebným cizím měnám.

⁴ Tento mechanismus spočívá na úplnosti funkcí měnového kursu, jenž propojuje příslušné systémy (kdy základní je vůbec tato *propojovací* funkce jako smysl a obsah fungování kursu). Zahrnuje to pasivní stránku propojení (*poměrovací* či *přepočtovou* funkci kursu) a aktivní stránku (která je nesena zejména *cenotvornou* funkcí kursu). Cenotvornou funkci kursu je podmíněna jeho *přerozdělovací* funkce (která však může být ovlivněna i výkonem funkce poměřovací, tj. větší či menší mírou reálnosti kursu jako *přepočtového poměru*). Na přerozdělovací funkci váže funkce *stimulační* (motivační), která spočívá na zainteresovanosti příslušných subjektů na výsledném efektu z hospodářských procesů zprostředkovaných kursem. Tyto funkce kursu zakládají a ve svém souhrnném dopadu představují určitý mechanismus, který indukuje národohospodářsky žádoucí reakce příslušných subjektů, na něž dopadají důsledky dané kursové veličiny. (Podrobněji viz Chvojka, P.: *Měnové vztahy v integraci RVHP*. Praha, Academia 1979.)

vých národních měn vyjádřené kursem jsou zřejmě formovány nikoliv na základě cenových hladin existujících v příslušných zemích (jak tvrdí např. teorie parity kupních sil), ale na základě určitého průmětu *cenových relací toho souboru zboží, který je za dané situace materiální náplní a obsahem jejich vzájemného ekonomického propojení*. V tomto rámci se cenové relace v kursu globálně zprůměrovávají do jediné završující hodnotové veličiny, která vlastně porovnává „efektivnostní výsledek“ komplexu těchto relací ve vztahu příslušných národních ekonomik. Porovnává jej jednotně ve vztahu k podmínkám těchto ekonomik (souhrnně: k podmínkám světového trhu), a to jako určitou výše z jejich celkových cenových hladin, jako jakousi „parciální cenovou hladinu“ danou vyústěním relací cen příslušného mezinárodně směřovaného souboru zboží.⁵ Vývoj cenových relací tohoto souboru zboží je přitom relevantní vzhledem k vývoji kursu měny i v případě, kdy třeba celková hladina cen zůstane stálá. Přejít mezi mezinárodně směřovaným a nesměřovaným zbožím je v mnoha ohledech plynulý a závisí často právě na cenovém vývoji.

Pro úplnost pohledu je nutné uvést, že přitom paralelně vystupují i jiné faktory ovlivňující kurs:

— Působení těchto faktorů nemusí vůbec mít podobu *cenové* determinace. Jde třeba o poptávku po zboží neovlivněnou jen jeho cenovými charakteristikami, ale např. konjunkturou, vývojem důchodů, popř. jde vůbec o *poptávku po měně jako takové*, jako prostředku krytí a uspokojení i „nezbožových“ potřeb, stejně tak jako rezervním prostředkem mezinárodních plateb atp.

— Mezi tyto „nezbožové“ potřeby lze zařadit i potřeby „podnikatelské“, kapitálové ap., které na příslušné kursové relace působí specificky. Pokud jejich determinaci chceme i tak vztáhnout cenově, nejsou pro ně rozhodujícím faktorem ceny zboží, ale „*cena peněz*“, „*cena kapitálu*“ ap.; to znamená, že zde vystupuje úroková míra, dividendy a všechny další ziskové momenty, jež více či méně přitahují zahraniční prostředky do dané země (či tlačí na jejich odliv), a tím ovlivňující platební bilanci této země a kurs její měny.

Obecně je zřejmě možné říci, že kromě zbožových (zbožově cenových) a kapitálových apod. (ziskových, „výnosových“) momentů působí na kurs dané měny v závislosti na míře otevřenosti její ekonomiky také celá řada momentů dalších, a to ať ekonomické, či neekonomické povahy. Pokud ovlivní vnější ekonomické vztahy dané země tak, že vyústí do *změn v převodu hodnot mezi ní a vnějškem, a tím ovlivní až její platební bilanci, vyústí i v ovlivnění výše či pohybu kursu její měny*. Toto vymezení v sobě zahrnuje jak podstatné reprodukční souvislosti, které vedou ke změně veličiny hodnoty měnové jednotky, tak i souvislosti jen tržního charakteru, více nebo méně třeba i náhodné.⁶ Fakticky se tak ve veličině kursu — za podmínek jeho tržního formování, umožněného otevřeností ekonomiky — organicky provazují různé oblasti determinace, jež působí paralelně (či spíše „polyfonně“); jen dílčím způsobem jsou podchyceny teorií parity kupních sil nebo (nemotivovanou) teorií platební bilance, bránými odděleně.

⁵ Cenové relace nesměřovaných (národních) zboží a celková cenová hladina se do kursu odrážejí jen nepřímou a zprostředkovaně; bezprostřední působení je charakteristické např. pro turistický ruch mezi zeměmi, kdy se střetávají i ceny čistě jen národních zbožových položek, a v závislosti na významu a rozsahu tohoto vzájemného prolínání národních cenových okruhů jsou také více či méně významně při ovlivňování kursu měny.

⁶ Podrobněji viz Chvojka, P.: Determinanty směnitelnosti soudobých měn. Politická ekonomie, 1968, č. 11.

Souhrnné a paralelní působení těchto momentů ve vztahu k národní ekonomice jako celku má dvojedinou tendenci: její první stránku lze charakterizovat jako tendenci k prosazování určitého „*principu parity efektů*“, principu komparace a vyrovnání skutečných ekvivalentů příslušných měn. Základem kursu v tomto ohledu je mezinárodně vztažené porovnání vazeb národní měnové jednotky na efekty z reálné (zbožové) i peněžní sféry, jež je determinováno národními nákladovými a cenovými systémy a jejich relacemi. Současně s touto tendencí se ve vztahu k dané národní ekonomice jako celku zřetelně prosazuje určitý „*princip zrovnovážení*“ (či hodnotového vyrovnání) jako nutnost docílit vyrovnanou bilanci vztahů se zahraničím, a to za každého daného poměru národních a mezinárodních nákladových a cenových relací.

Při nevyrovnanosti vztahů k vnějšímu ekonomickému prostředí dochází k posunu ve vzájemných cenových relacích. Jde zejména o „cenu“ měny, o kurs, kdy změna této jedné „ceny“ ovlivní celý vnitřní nákladový a cenový systém a přes posuny jeho veličin a relací navodí až žádoucí změnu platební bilance. Nebo naopak, určité posuny v jednotlivých dílčích cenách, zejména cenách mezinárodně směňovaného zboží, mohou přes tím indukované změny v obchodní a platební bilanci ovlivnit až „cenu“ měny, její kurs. *Sám „princip zrovnovážení“ zřejmě tlačí v situacích nevyrovnanosti vnějších vztahů dané země až k narušení „principu parity efektů“: ekvivalenty se srovnávají mezi měnami (tj. akceptují se i neodpovídající cenové poměry) pod tlaky ze strany nevyrovnaných sald pohledávek a závazků. (Viz např. neefektivní vývozy dřívějších států RVHP do oblasti volně směnitelných měn pro zrovnovážení jejich platební bilance v této relaci, popř. jejich vzájemné cenové ústupky — narušující jednotnost akceptované báze světových cen —, které byly také podřízeny platebněbilančnímu hledisku.)*

Zásadní obrat pro spojení a organické spolupůsobení obou principů při utváření veličiny kursu příslušné národní měny přináší právě nastolení její vnější směnitelnosti:

1. Směnitelnost dané národní měny, tj. vlastně její použitelnost jako kupního či platebního prostředku i mimo rámec vlastní národní ekonomiky, do značné míry rozšiřuje možnosti této ekonomiky docílit a reprodukovat vnější (platebněbilanční) rovnováhu jako koneckonců základní determinantu tržně tvořeného kursu. Úhrady zahraničním partnerům je možné *realizovat vlastní národní měnou*, což fakticky znamená, že se odpovídající „zbožové plnění“ (momentálně třeba nevýhodné) časově odsouvá. Akceptací národní měny partneři dané ekonomice vlastně poskytují úvěr.

2. Hledisko ekvivalence, tj. „princip parity efektů“, a hledisko vyrovnanosti platební bilance nemusejí za podmínek směnitelnosti stát v rozporu, ale působí do značné míry souběžně, ve vzájemné interakci: při směnitelnosti je vždy základem *vyrovnání (ekvivalence) globálů směny peněz*, tj. příslušných národních měn (kdy působí veškeré jejich hodnotové zázemí), a ne jenom *globálů směny zboží* (což je podmíněno relacemi příslušných zbožových cen). Dříve uvažovaná pouze *cenová* determinace, založená na ekvivalenci zbožových položek procházejících mezinárodní směnou, je tak zcela organicky podřízena hledisku celkové výsledné hodnotové parity. Není záležitostí jen dílčích zbožově cenových parit. Jinak řečeno, důležitá je *výsledná rovnovážná relace měn jako takových*. Relace zboží (jeho cen) jsou přitom jen dílčí složkou celkové národní i mezinárodní determinace výsledné kursové veličiny. Nejde tak už jen o měnový koeficient, jehož veličina byla obvykle stanovena více či méně subjektivisticky právě na základě zbožově cenových relací (např. na základě národních reprodukčních nákladů — vyjádřených v národních cenách — na získání cizí měnové jednotky).

Tato zásadně odlišná situace je dána směnitelností příslušné národní měny, jejím vstupem na devizový trh jako s tím souvisejícím nezbytným aspektem. Tento trh jde

nutně za — či nad — prostou zbožovou determinací. Zprostředkuje převod zbožové cenových souvislostí a jejich transformaci přes *celkové výsledné vztahy nabídky a poptávky po platebních prostředcích znějících na příslušnou měnu*, a to i při motivaci jiné než čistě zbožové. Znamená to, že výsledný kurs organicky podchycuje celou šíři vnějších ekonomických vztahů dané země, všechny jejich předmětné sféry a formy.⁷

3. Určitým aspektem toho je překonání nedávného stavu mnohočetnosti kursových koeficientů, jež se projevovaly víceméně jako „teritoriálně“⁸ či oborově ap. měnově rozdílné relace (lišící se zejména ve vztahu k zahraničnímu obchodu, neobchodním platbám, turistice atd.). Přes průběžné působení směnitelné měny se tržním způsobem, bez ohledu na oblast jejich „provenience“ či „cílového určení“, sjednocují i v tomto ohledu jednotlivé dílčí relace do *jediné a jednotné veličiny přepočtového poměru*; jde právě o *kurs* (který, na rozdíl od parciálně vystupujících měnových koeficientů, navíc k funkci přepočtové může plnit i další funkce — viz pozn. pod čarou č. 2 a 4).

4. Vedle aspektů širše determinace veličiny kursu má volná směnitelnost národní měny i určitý „hloubkový“ aspekt. Směnitelnost zprostředkuje průběžnou konfrontaci — a tím i navození tlaku na odpovídající úpravu — současných národních nákladových a cenových veličin a relací s veličinami a relacemi na světovém trhu. V konečném vyznění tuto konfrontaci *dovádí do všech úrovní národní ekonomiky a na všechny její subjekty, třeba i přímo nezapojené do vnější ekonomické aktivity*. Přes interakci mezi efektivností a kvalitou národní výroby, zahraničního obchodu, poskytovaného servisu atp. a jimi determinovanou veličinou kursu se (přes příslušné důsledky přepočtu nákladů a cen tímto kursem na jednotlivé subjekty vč. důsledků na jejich spotřebu) kontinuálně indukují odpovídající *adaptační procesy*. Jde tak vlastně o obousměrné provázání příslušných nákladotvorných a cenotvorných procesů při průběžném vyvozování výrobních, zahraničněobchodních a jiných důsledků ekonomického dopadu zprostředkovaného kursem na jednotlivé subjekty. (Pod zorným úhlem tohoto dopadu na národní ekonomiku jako na celek, zejména na její platební bilanci, reaguje ovšem odpovídajícími opatřeními hospodářské politiky i příslušné národní ekonomické centrum.)

Důraz při této výpovědi je položen právě na funkcionální — a jim nesené hodnotové — propojení příslušných národohospodářských *procesů*, a nikoliv jen na následné (a dosud v mnoha ohledech jen neúplně) provázání *výsledků těchto procesů*, jak byly docíleny při více či méně autarkním vývoji v jednotlivých partnerských zemích. V tomto ohledu je směnitelnost národní měny jako *aspekt otevřené ekonomiky* nezastupitelným předpokladem správné (tj. tržní, náklady minimalizující) orientace všech jednotlivých subjektů z dané národní ekonomiky (a dané národní ekonomiky jako celku) na efektivní zapojení do mezinárodních ekonomických vztahů. Je předpokladem průběžně pro-

⁷ Bylo ostatně již naznačeno, že objektivita — míra reálnosti — a stejně tak rovnovážnost veličiny kursu v případě devizového trhu není otázkou tvorby *cen zboží* a jejich poměřování jako výchozí determinanty (kdy peníze vystupují jenom jako peníze, zejména jako míra hodnoty), ale procesů tvorby „*cen*“ *měn* (kdy peníze samy vystupují jako zboží, tj. kdy se jedny národní peníze „prodávají“ za jiné národní — či za mezinárodní — peníze). V procesech tvorby „*cen*“ měny na devizovém trhu všechny dílčí relace vyústí (sjednotí se) do veličiny jednotné a *mezinárodně reálné*.

⁸ Markantní byla zejména dualita těchto koeficientů vůči převoditelnému rublu jako zúčtovací měně států RVHP a vůči volně směnitelným západním měnám, představovaným dolarem; byla mj. nekonzistentní s kursovým vztahem mezi převoditelným rublem a dolarem samými o sobě. Aspektem toho byla i následná dualita výrobních a zahraničněobchodních struktur nesená rozporností hodnotových kritérií, ztížení procesů optimalizace zapojování do mezinárodní dělby práce a mezinárodního obchodu, jeho výsledná objektivně nevyhodná orientace atd. atd.

bíhající optimalizace národní výrobní a zahraničněobchodní struktury, která znamená maximalizaci efektu pro jednotlivé subjekty a (tím i) pro danou národní ekonomiku jako celek.

Směnitelnost Kčs a odpovídající kurs: přístupy k řešení problému

Podle „Scénáře ekonomické reformy“, vypracovaného československou vládou a předloženého veřejnosti počátkem září 1990, je konečným cílem v oblasti měnové politiky docílit plné směnitelnosti čs. měny v souladu s článkem VIII Dohody o Mezinárodním měnovém fondu, tedy tzv. směnitelnosti *vnější*. S ohledem na ekonomickou situaci lze však zatím zavést pouze *vnitřní* směnitelnost, znamenající, jak již bylo řečeno, relativně volný přístup čs. ekonomických subjektů k devizám, nikoliv však volnou držbu směnitelných Kčs zahraničními subjekty a obchodovatelnost Kčs na devizových trzích v zahraničí.

Hlavním smyslem takto vymezené směnitelnosti je umožnit podnikům optimalizovat jejich činnost na základě porovnatelnosti podmínek ve vnitřní ekonomice a mimo ni a v návaznosti na to umožnit konverzi jejich finančních prostředků v Kčs do potřebné měnové podoby v případě volby *alternativního využití* těchto prostředků mimo rámec československé ekonomiky (zdůvodněného vyšší mírou docílitelné rentability atp.). Z hlediska československé ekonomiky jako celku to znamená vytvořit příslušnou hospodářskou politiku podmínky pro odstranění rozdílů mezi použitím peněz „uvnitř“, v národní ekonomice, a „vně“, při vnější ekonomické činnosti. Znamená to docílit určitého „jednotného fungování peněz“ pro všechny příslušné subjekty (hospodářské organizace, podniky) bez ohledu na to, zda jde o peněžní prostředky mající podobu vlastní národní měny, tj. Kčs, či měny cizí.⁹ Propojujícím článkem obou měnových oblastí by měl být právě *reálný* a — pod zorným úhlem požadavků na vyrovnaní platební bilance — *rovnovážný kurs Kčs* jako určitá „cena rozdílů“ obou oblastí.

Za předpokladu, že při tomto kursu — známém všem příslušným subjektům — lze za čs. měnu získat potřebný peněžní (a pak i zbožový atp.) žádoucí ekvivalent v cizí měně, se v penězích integrují, souměří a projevují všechny existující varianty, mezi nimiž mohou podniky i další subjekty při své ekonomické činnosti volit. Na základě znalosti svých konkrétních výrobních, specializačních a kooperačních možností se podniky při srovnání varianty vlastní kompletní výroby daného produktu, jeho prostého dovozu, dovozu částí a dílů v rámci kooperace se zahraničními podniky, nákupu licence atp. atp. orientují na tu z možných variant, která vyhovuje kritériu maximalizace velikosti jejich realizovaného (realizovatelného) efektu, zisku. Všechny z těchto variant jsou za podmínek směnitelnosti přepočítatelné na *společný jmenovatel čs. národní měny*; k ní je nakonec vztažen a v ní je vyjádřen i *výsledný efekt podniku* bez ohledu na to, zda jeho původ je „uvnitř“ či „vně“ čs. národní ekonomiky.

Při takto chápaném systémovém a funkčním otevírání se čs. ekonomiky by výhledově měla být možnost podniků a všech dalších subjektů získat potřebné cizí měny

⁹ Sama jednotnost fungování peněz donedávna byla (a v některých ohledech i nyní ještě je) určitým problémem i v rámci čs. ekonomiky: naturalizace, direktivita, adresnost dřívějšího systému plánování a řízení čs. ekonomiky a s tím související segmentace přidělování zdrojů (mj. vzájemná nezastupitelnost a nepřevoditelnost mezi příslušnými parciálními přidělovými kanály) atp. atp. negovaly všeobecnost fungování i vlastní národní měny. (Nezmiňujeme se vůbec o deformaci procesů tvorby cen, jejichž subjektivizací byla narušena hlavní funkce peněz, tj. funkce míry hodnot.)

limitována v podstatě jen *velikostí jimi vlastněných disponibilních zdrojů v čs. národní měně*. Ta by měla být určující nejen pro jejich vnitřní, ale i veškerou vnějšně ekonomickou podnikatelskou činnost (abstrahujeme-li od úvěrů). Volný přístup podniků k devizám (tj. odpovídající konverze těchto korunových zdrojů do cizích měn, nutná pro vnějšně ekonomickou aktivitu příslušných subjektů) je pak otázkou fungování čs. bankovní sféry. Vnější směnitelnost, tj. možnost, aby podniky nakupovaly potřebné devizy přímo od zahraničních bank či i jiných subjektů (popř. aby cizí podniky nakupovaly čs. měnu od nich), není v nastíněném rámci podstatná¹⁰ pro fungování celého systému. Rozdíl je „jen“ v míře tržnosti a šíři jejího průmětu do celé národní ekonomiky.

I tak jde, samozřejmě, o zásadní rozdíl proti nedávnému stavu, kdy právě absence směnitelnosti (spolu s tím podmíněnou subjektivizací přepočtových poměrů — měnových koeficientů — Kčs) znamenala i absenci podmínek pro objektivizaci rozhodování o čs. výrobní a zahraničněobchodní struktuře, a tím i pro nalezení jejího optimálního tvaru. Právě negativní důsledky tohoto stavu vedly (v kontextu těžce se prosazujícího vývoje — „zdokonalování“ — celkového systému řízení čs. ekonomiky) k postupnému zužování přísně *centrální distribuce devizových prostředků podnikům*,¹¹ která odpovídala určitému historickému, administrativně direktivnímu a naturálně-bilančnímu chápání plánovitosti. Byla postupně nahrazována jinými způsoby hospodaření s devizami, které měly stimulovat jejich maximální produkci a optimální využívání. Přes koncepci *devizového samofinancování* — jež bylo založeno na využití tzv. *devizových normativů* (předpokládajících stále ještě existenci odvodů a dotací), spojených s instalací devizových účtů příslušných hospodářských organizací, na něž by tyto organizace ukládaly své devizové fondy, které jim po splnění závazného, normativně daného odvodu měly zůstat k dispozici pro zabezpečování jejich vlastních potřeb — a přes zřízení instituce *devizových aukcí* (jako doplňkového nástroje alokace deviz) vývoj v této oblasti realizace čs. ekonomické reformy vyvrcholil zavedením vnitřní směnitelnosti Kčs od 1. 1. 1991. Jde, jak již bylo naznačeno, o směnitelnost omezenou jak co do subjektů směny, tak co do jejího rozsahu.¹² Podle programu základních kroků, nastíněných ve zmíněném „Scénáři ekonomické reformy“, teprve s postupnou obnovou vnitřní a vnější ekonomické rovnováhy bude možné docílit úplné liberalizace pohybu zboží i měn, umožnit i obyvatelstvu volný přístup k cizím měnám a později liberalizovat veškeré platby včetně kapitálových a ziskových převodů. Teprve tím se vytvoří základní podmínky pro přechod k tzv. vnější — úplné — směnitelnosti čs. měny.

Lze říci, že právě *liberalizace zbožíových i peněžních toků*, která se v současné fázi vývoje jeví jako důležitý předpoklad docílení směnitelnosti, je dialekticky zároveň jejím vlastním smyslem a cílem: bez ní nelze úspěšně realizovat nezbytnou přestrukturalizaci čs. ekonomiky, která by vyústila v její efektivní — a z platebněbilančního hlediska rov-

¹⁰ Není zatím ani žádoucí (mj. proto, že je v současných podmínkách těžko zvládnutelná; viz např. problémy s masivními částkami Kčs vyvezenými načerno do Rakouska, SRN apod.). Stejně tak není účelné, aby podniky obchodovaly devizami mezi sebou navzájem: mohlo by to vést k paralelnímu fungování cizích měn v čs. ekonomice, k vytěsňování Kčs při koupi atraktivních zbožíových položek, nemovitostí, bytů atp., k určité „dolarizaci“ ekonomiky.

¹¹ Lze se setkat s názorem, že i tento způsob nabývání deviz můžeme vykládat jako určitou formu faktické (omezené) směnitelnosti. Jediný styčný bod takto chápáné „směnitelnosti“ a skutečné směnitelnosti je v tom, že ani dirigisticky řízená autarkní „plánovitá ekonomika“ se nemohla obejít bez dotyku vlastní národní měny a cizích měn v oblasti vazeb na vnější ekonomické prostředí.

¹² Hledisko udržení platebněbilanční rovnováhy si vynutilo limitovat možnost nákupů cizích měn (ve formě valut) soukromými občany např. pro účely turistiky.

novázné — zapojení do mezinárodní dělby práce a mezinárodního obchodu. Sama liberalizace zbožíových a peněžních toků — jako předpoklad procesu optimální transformace vynakládaných zdrojů mezi vyráběným a spotřebovávaným národním produktem prostřednictvím zahraničněobchodní směny — přitom nutně musí vázat na *liberalizaci cenové tvorby*. Proti nedávnému — a v mnoha ohledech ještě existujícímu — stavu, kdy ceny jednak nebyly nositelem informací o vztahu mezi nabídkou a poptávkou na vnitřním trhu, jednak ztratily objektivní vazbu na odpovídající ceny světového trhu, je nutně naplnit je v obou těchto ohledech novým obsahem. Ten ceny mohou nabýt jen *při tržně podložených procesech své tvorby, kdy jedním ze základních cenotvorných prvků bude kurs čs. měny*, který bude do Kčs přepočítávat zahraniční jak ceny alternativních (kompetitivních) dovozů, tak i ceny dovážených vstupů do vlastní národní výroby, a tím umožní jejich komparaci s příslušnými národními náklady a cenami. Určitá daná veličina kursu tak z hlediska svých důsledků pro strukturalizaci výroby a zahraničněobchodní směny vymezuje hranici výhodnosti (rentability, ziskovosti) v rámci celkového vyráběného zbožíového globálu jakožto určitá dělicí čára *ve vztazích vyráběných, popř. nevyráběných a (proto) dovážených zboží atp.*

Iniciací takto podložených nákladotvorných a cenotvorných procesů se postupně odstraní dosavadní vnitřní cenové distorze, docílí se propojenosti cenových okruhů „vnitř“ a „vně“ čs. národní ekonomiky, a to s dopadem na zrovnovážení příslušných cenových veličin a relací. V tendenci by to mělo vést i ke zrovnovážení odpovídajících peněžních toků při platebním vyrovnávání se zahraničím, a tedy i ke zrovnovážení a stabilizaci kursu čs. měny.

Průběh i výsledky tohoto procesu reálného (znovu)zapojování čs. ekonomiky do vnějšího ekonomického prostředí jsou naopak nutně ovlivněny tím, jak je stanovena konkrétní *výchozí veličina kursu*: jde vlastně o „nastavení vnitřní cenové hladiny“ vůči cenám zahraničním (a opačně).¹³ V jeho důsledku se dovoz či naopak vývoz v odpovídající míře zlevní či zdraží a pro jednotlivé podniky se tím stane více či méně ziskovým nebo ztrátovým, což se odrazí do jejich rozhodovacích procesů a stejně tak do rozhodovacích procesů jejich partnerů. V globálním srovnání příslušných cenových hladin přitom daná země vystupuje jako „levnější“ či „dražší“, tj. obchodně i turisticky více nebo méně atraktivní, a to se všemi důsledky pro ovlivnění mezinárodního ekonomického pohybu mezi ní a zeměmi ostatními. Determinuje to její platební bilanci, přes ni i reálnou veličinu kursu národní měny atd. atd.

Nastavení kursu na určitou výši neznamená jenom kvantitativní posun všech kurzem přepočítávaných vnějšně ekonomických veličin do vyšší či nižší úrovně (hladiny); tento posun má určité důsledky nejen ve vztahu k příslušným národním hodnotovým globálům (kdy ve větší či menší míře vystupuje jako faktor ovlivňující inflační vývoj)¹⁴, ale i ve vztahu k relacím v rámci těchto globálů. Zahraničněobchodní ceny se „přepočítávají“ průběžně, změna kursu se však bezprostředně nedotýká — přinejmenším v první fázi reakce ekonomiky, kdy ještě nedošlo k adaptačním procesům — cen zbožíových položek, které se mezinárodní směny *nezúčastní*. Ty nechává (při jejich vyjádření pouze v národní měně) fakticky v klidu. Mění však jejich relace k cenám mezinárodně směňovaného zboží, a tím i podmínky pro strukturální orientaci výrobců na základě

¹³ Otázka vnitřní cenové hladiny je primárně otázkou množství peněz v ekonomice; vnitřní cenová hladina sama o sobě působí přitom naopak na kurs, tak jak vymezuje určitou kupní sílu příslušné měnové jednotky jako jednu z determinant kursu. V tomto ohledu nelze dostatečně zdůraznit závažnost odpovídající restriktivní měnové a finanční politiky.

realizovatelných výhod. Modifikuje to výběr zbožových položek zařazovaných do vývozního a dovozního globálu. (V první fázi působení kursu se vše může odehrát i při jinak stejných cenách národního zboží. V dalších fázích — či, při úplné směnitelnosti národní měny, fakticky průběžně od změny kursu — se prvotní impulsy „přelévají“ do celé ekonomiky: ceny zvední „nakazí“ ceny zboží i čistě národního v míře, v níž jde o zboží kompetitivní.) Sama změna kursu tedy může navodit určitou restrukturalizaci ekonomiky. Přes změnu *relací*, a nikoliv jen *úrovně* (hladiny) příslušných národohospodářských globálů, k níž je kurs běžně vztahován, mohou adaptační procesy ekonomiky proběhnout — v závislosti na dalších relevantních faktorech — *jinak, než jak zamýšleli konceptoři realizovaných změn kursu*. V komplexnosti svého působení na celou ekonomiku může kurs (jaksi „navíc“) výsledně indukovat i jiné než žádoucí reakce.

Stimulační působení kursu orientovaného na celkové ovlivnění rozměrů vývozu a dovozu pro zajištění dlouhodobé relativní vyrovnanosti platební bilance a stability měny (při určitém přiměřeném rozsahu intervencí ústřední banky) tedy nemusí nutně vždy odpovídat příslušným očekáváním. Již výsledky devalvace čs. měny z počátku ledna 1990 tuto možnost naznačily: neposílila se vývozní schopnost výrobců a dovoz (do začátku června) naopak stoupl o 25 % proti srovnatelném období r. 1989. Do října 1990 to představovalo zvýšení dovozu za volně směnitelné měny o více než 17 % (kdy podniky, v očekávání dalšího nepříznivého vývoje kursu Kčs, platily za dovozy hotově i v případech, kdy se hotově neplatí, a dokonce platily předem), takže logickým následkem bylo uspišení další devalvace. Dne 15. 10. 1990 SBČS oznámila, že s okamžitou platností mění kurs čs. měny z dosavadních 17 na 24 Kčs za 1 USD; ve scénáři postupu ekonomické reformy byl tento kurs předvídan až od 1. 1. 1991 v kontextu zavedení vnitřní směnitelnosti čs. měny. Chování hospodářských organizací logicky odpovídalo tomuto dávno ohlášenému opatření a reagovalo na něj, a tím urychlilo jeho realizaci. (Obdobně reagovali i občané, jejichž nákupy valut od SBČS i na černém trhu navozovaly paralelní devalvační tlaky na kurs.) Očekávání dalšího nepříznivého pohybu kursu fakticky jen stvrdila následná devalvace z 28. 12. 1990, která znamenala nastolení směnné relace 28 Kčs za 1 USD.¹⁵

Celkové údaje za rok 1990 ukázaly, že ani při opakované devalvaci *nedošlo k žádoucí stimulaci vývozu*. Důvoz jej převýšil jak v objemu, tak hodnotově. Zatímco dovoz klesl na 97 %, vývoz představoval jen 92 % objemu roku 1989; znamenalo to obchodní defi-

¹⁴ Určitou představu o inflačním dopadu na úroveň velkoobchodních cen dává následující tabulka, vycházející z několika variant výše kursu Kčs k 1 US-dolaru:

kurs CSK/USD	17	20	28	30	35
zvýšení úrovně VC [mld. Kčs]	248	404	813	992	1275
[%]	12,5	20,3	40,9	49,9	64,1

Pramen: Šulc, Z.: „Kdy a jak? Vnitřní směnitelnost“. Hospodářské noviny č. 29/1990, s. 3.

¹⁵ Dopad tohoto kursu na dovoz dále zesílilo zavedení dovozní přírážky ve výši 20 % z celní hodnoty zboží, deklarované jako fiskální antiimportní opatření. Jelikož se však vztahuje na veškeré spotřební zboží a potraviny, v podstatě globálně — stejně jako devalvační kurs Kčs — zdrazuje ceny příslušných dovozů, tj. zvětšuje rozdíl cen mezi čs. vnitřním trhem a světovým trhem. Poměr Kčs k dolaru se tak v této oblasti zvedl fakticky na více než 33 Kčs za 1 US-dolar. (Snižování dovozní přírážky — na 18 % a od 1. 6. 1991 na 15 % — zřejmě koreluje s relativně pozitivním vývojem čs. platební bilance.)

cit téměř 10 % z hodnoty dovozu.¹⁶ I neúplné údaje o vývoji v roce 1991 svědčí o setrvávající „atypické“ reakci čs. ekonomiky.

Při absenci určitých žádoucích důsledků devalvačně orientované volby kursu čs. měny se tedy navodily jiné, a to nepříznivé vývojové momenty působící na čs. ekonomiku:

Sama nedostačující stimulace vývozu je provázena negativními průvodními okolnostmi. Devalvace čs. měny z hlediska vývozu (nezaslouženě) zvýhodnila i *podniky neefektivní*, do té doby ztrátové, jejichž rozvoj není pod národohospodářským zorným úhlem perspektivní. Ke zvýšení čs. vývozu dochází mimoto ve věcně *nežádoucí struktuře*. Je stimulován vývoz surovin a polotovarů, a to má další negativní multiplikační účinky: zvyšuje se nerovnováha (nedostatkovost) příslušných položek na vnitřním trhu pro vlastní produkci. Ztěžuje to rozvoj i efektivních výrobních, které by mohly být přínosem z hlediska optimalizace struktury čs. ekonomiky. Obdobně záporně působí to, že se devalvací zároveň *zdražuje čs. dovoz*. Pro docílení vyrovnanosti platební bilance je to sice pozitivní moment, zdražuje se však přitom i dovoz, jehož smyslem by mělo být nahrazení vlastní neefektivní výroby a ozdravení dosavadních strukturálních relací. Čs. výroba jako celek se devalvací dostala pod — ne vždy jen příznivě působící — tlak drahých dovozních vstupů. (Navíc se podniky ocitly v této situaci v době, kdy ještě nemohly reagovat cenově, tj. kdy cenová liberalizace ještě nebyla průvodní okolností postupu realizovaného v oblasti měnových vztahů.) Další pozitivní vývoj — či naopak průmět devalvace do spirály nákladové inflace — je podmíněn právě mírou dopadu těchto tlaků do vnitřních cen, která determinuje míru rozdílu nákladovosti, při níž je efektivní zajistit příslušné krytí potřeb vlastní výrobou z domácích zdrojů či dovozem kompetitivních hotových výrobků (který je však devalvačním kursem také ovlivněn). Kurs tedy vystupuje na obou stranách této souvztažnosti jako důležitý prvek, který ovlivňuje její národohospodářský výsledek.

Není v silách jednotlivce podchytit všechny příslušné dílčí momenty a trajektorie, z nichž se skládá výslednice dosavadního vývoje, a vyhodnotit ty rozhodující determinanty, které vedly k jiným než očekávaným reakcím na volbu kursové veličiny; o to méně lze očekávat návrh konkrétního alternativního řešení. Vezmeme-li však v úvahu předcházející obecné výpovědi o principech podmiňujících reálnou veličinu kursu, lze zřejmě hlavní problém dosavadního kursového řešení a jím podmíněného vývoje vidět v tom, že se *dosti jednoznačně prosadilo hledisko „principu zrovnovážení“*, hledisko vyrovnanosti platební bilance. Do jisté míry se prosadilo jako úspěšné; čs. platební bilance dopadá lépe, než se počítalo.

Prosazení tohoto principu se však v mnoha ohledech realizovalo *na úkor* (či *při popření*) „*principu parity efektů*“, principu komparace a vyrovnaní skutečných ekvivalentů příslušných měn. Nejzřetelněji to je vidět při přímém průniku a bezprostřední konfrontaci cenových systémů: rozdíl vyhlášeného kursu proti kursu parity kupní síly Kčs —

¹⁶ Není to, samozřejmě, vývoj, který by byl pro nastolení a udržení směnitélnosti čs. měny od 1. 1. 1991 žádoucí. Obchodní deficit je nutné kryt z jiných než zahraničněobchodních zdrojů. Přesto však, že od 1. 1. 1991 dovozy ropy platíme v dolarech, nevyvíjelo se saldo platební bilance v prvních měsících letošního roku drastičtější než v roce 1990. (Do poloviny března 1991 byl schodek běžného účtu platební bilance cca 250 mil. USD, do konce května stoupl na cca 330 mil. USD.) Tento zatím příznivější než očekávaný vývoj zřejmě dovolí, že nebude nutné čerpat zahraniční úvěry v původně odhadované výši kolem 3,3 mld. USD na krytí schodku platební bilance a doplnění devizových rezerv, ale že postačí suma nižší (cca 2,75 mld. USD).

vycházejícího ze spotřebního koše včetně dotovaných služeb — činil k 1. 1. 1991 zhruba čtyřnásobek (tj. kurs podle parity kupních sil představoval jen cca 7 Kčs za 1 USD). I když inflační vývoj v mezidobí tento rozdíl do určité míry snížil, disparita veličin odpovídajících zmíněným kursotvorným principům zůstává i nadále značná.¹⁷ Otevření se světovému trhu, hodnotově zprostředkovávané devalvačním kursem čs. měny, má tak kromě pozitivních i značně devastující — nejen materiální, ale i psychické a morální — důsledky pro československé občany, jejich životní úroveň a vývoj této úrovně. Souvisí to mj. právě s *živelným a následným prosazováním principu parity efektů*: vyrovnávání podle tohoto principu dostává nežádoucí podobu a rozměry přes rozjetí inflace, s jejíž pomocí se — tj. nikoliv přes kurs jako „cenu měny“, ale přes ceny ostatní — vyrovnávání realizuje.¹⁸ Realizuje se ve směru a rozměru nevýhodném pro čs. ekonomiku a její subjekty; odpovídající úprava kursu, více respektující princip parity efektů, by zřejmě mohla napomoci při změkčení dopadu nežádoucích důsledků rychlého postupu k vnější rovnováze.

Z toho, co bylo řečeno, můžeme stručně shrnout hlavní souvislosti, popř. dodat i něco málo navíc (přičemž však k uceleným závěrům mají následující poznámky daleko):

1. Kurs čs. měny byl koncipován jako kurs co nejvíce *rovnovážný*. Již to samo předurčuje, že vlastně musí „posvětit“ velký podíl i *neefektivního vývozu*, který je sice za daných nákladů a cen ztrátový, ale stále ještě nutný pro vyrovnání obchodní a platební bilance. Pokud nechceme jít cestou akceptace této neefektivnosti, reprodukcí dosavadní neutěšený stav čs. ekonomiky, musíme *suplovat zahraničněobchodní položky vyrovnávající platební bilanci něčím jiným*; musíme najít „nezbožové“, čisté platební (finanční) krytí salda této bilance. Jinak řečeno, zvýšení míry efektivnosti čs. výroby a vývozu vlastně musí při tomto kursu jít na vrub zvyšování zahraničních úvěrů, přílivu zahraničního kapitálu atp.

2. Plánované zrovnovážnění a zrealnění kursu čs. měny k volně směnitelným měnám vychází z koncepce jeho *tržní tvorby*. Otázkou však jsou charakteristiky příslušného trhu jako takového. Nyní fakticky jde o střet *jen domácí* nabídky a poptávky týkající se deviz, kdy zatím *neprobíhá mezinárodní konfrontace, poměření a mezinárodní tržní objektivizace* příslušných veličin a relací (což právě obecně činí kurs kursem jako „mezinárodní cenu národní měny“). V našem případě jde o kurs determinovaný zejména *zbožově cenově*, a ne *měnově* (peněžně), jak to odpovídá charakteru vnitřní směnitelnosti čs. měny. Příslušné ceny zatím nejsou cenami ekonomickými, cenami rovnováhy. Promitá se do nich — a přes ně do kursu — fakticky nerovnovážnost celé ekonomiky (vč. věčné nesladčenosti, nedostatkovosti zdrojů, jejich „nevybilancovanosti“ s potřebami), nedostatkovost deviz atp. Za této situace je v tržní veličině kursu čs. měny ztělesněna celá hierarchie nerovnováh, disproporcí, nerovnoměrností v efektivnosti i rozdělování atd. Zkresluje to a ztěžuje jeho zrovnovazující úlohu, a zejména jeho úlohu jako národohospodářského parametru efektivnosti pro jednotlivé subjekty při mezinárodním srovnávání. Znamená to, že:

¹⁷ Zvolený kurs proto znemožňuje i jakékoliv objektivní peněžní srovnání a provázání reálné výše příjmů mezi Československem a ostatními zeměmi.

¹⁸ V tomto ohledu devalvační kurs Kčs ve svých důsledcích v mnohém zkřivil i záměry čs. reformní hospodářské politiky jako politiky antiinflační a restriktivní. (Je však možné, a některé údaje tomu nasvědčují, že sama restriktivní politika naopak v současných podmínkách přispěla právě k „atypickým“ výsledkům působení devalvačního kursu.)

— takto chápaný a na vnitřním nerovnovážném trhu utvářený kurs *nezprostředková-
vá objektivní informace o „národohospodářské mezeře“* vůči vnějšímu ekonomickému
prostředí, o rozdílech efektivnosti atp. Může tak *orientovat i na nesprávná strukturální
a podobná řešení.* (Např., jak jsme viděli, evidentně zvýhodňuje neefektivní výrobce,
pokud jsou jimi vyprodukované devizy ještě potřeba k vyrovnání poptávky, znemožňu-
je nahrazování jejich výroby dovozem apod.)

— Svým devalvačním charakterem „zmnožuje“ částky v Kčs jako ekvivalentu cen
v příslušných cizích měnách, tj. do národní ekonomiky vnáší tlaky na zvyšování cen,
takže proti všem původním záměrům *působí inflačně.*

3. Při všech perspektivních úvahách o výši kursu čs. měny by se zřejmě měl vzít
v úvahu potenciálně *celkový, národohospodářský „rozměr“ jeho determinace a jeho půso-
bení*, jak bude *narůstat s postupující směnitelností*: nebudou relevantní již samotné rela-
ce národních a zahraničních zbožových veličin a příslušných zbožových toků jako
„přesahu“ národních reprodukčních procesů (představující nyní hlavně determinantu
výpočtu reálného kursu), ale půjde o „celoplošnou“ a „mnohoúrovňovou“ determina-
ci. Bude zahrnovat i komparaci poměrů v příslušných vnitřních ekonomikách (kupní
sílu měny, životní úroveň v kontextu zejména „ceny“ pracovní síly, cenu půdy, podni-
katelské možnosti, které jsou nyní u nás podhodnoceny atp. atp.). Nositelem prosazení
této determinace bude příslušný *příliv zahraničního kapitálu* ap. (ovlivňující již sám
o sobě pozitivně čs. platební bilanci). Odpovídající veličina kursu by pak mohla reál-
něji oceňovat situaci a možnosti čs. ekonomiky a neměla by vést k — tolik diskutova-
nému, i když do značné míry diskusnímu — „výprodeji národního bohatství“ jako
důsledku nynější určité „hodnotové disparity“ kursu čs. měny.

SUMMARY

The Exchange Rate of Czechoslovak Currency and Its Convertibility under the Point of View of the Economic Reform

The author bases on his many years research of the monetary theory of command so called „socialist“ economy. He analyses the requirements of the monetary policy changes in the context of the passing economic reform. The convertibility of a given national currency and its exchange rate are the necessary fundamental preconditions for reaching the open economy.

Besides price and capital elements there are plenty of others including those of non-economic nature, the number of which depends on the rate of openness. They may influence changes in value transactions between the economy and its environment, the balance of payments, and finally even the exchange rate. This reflects the need of a certain „balancing principle“ to achieve well-balance of payments whatever is the ratio between domestic and international prices. Parallely there is a certain „parity effects principle“ as a comparative principle and a principle of equalizing the real equivalents of given currencies. Both these principles can function inconsistently.

The author proves this very fact on the example of the Czechoslovak currency. He evaluates the (for the time being short) history of the so called inner convertibility of the Czechoslovak currency, its exchange rate development, and the probable tendencies of the exchange rate.